

Nr 71.

Ankom till riksdagens kansli den 12 december 1940 kl. 5 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående kristillägg åt vissa befattningshavare i statens tjänst m. fl. jämte i ämnet väckta motioner.

(2:a avd.)

I propositionen nr 66 har Kungl. Maj:t, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden den 22 november 1940, föreslagit riksdagen att *dels* besluta, att ett särskilt rörligt kristillägg skall utgå i den omfattning och enligt de grunder i övrigt som i statsrådsprotokollet föreslagits, *dels ock* bemyndiga Kungl. Maj:t att utfärda erforderliga bestämmelser i ämnet.

I samband härmed har utskottet till behandling förehaft två inom andra kammaren väckta motioner, nämligen

dels nr 46 av herrar *K. E. Senander* och *J. H. Brädefors*, vari hemställts, att riksdagen måtte besluta sådan ändring av de i Kungl. Maj:ts proposition nr 66 angivna riktlinjerna för kristillägg, att desamma bringas i överensstämmelse med avlöningsreglementets föreskrifter beträffande rörligt tillägg, dock med den skillnaden, att kristillägg icke må utgå på den del av befattningshavares lön som överstiger 500 kronor per månad;

dels ock nr 47 av herr *A. Hansson* i Rubbestad *m. fl.*, vari hemställts, att därest Kungl. Maj:ts förslag om kristillägg bifalles, riksdagen måtte *dels* besluta i enlighet med socialstyrelsens förslag, att skatteposten snarast möjligt skall utrensas vid indexberäkningen av levnadskostnaderna, *dels* uttala, att den nämnd, som biträder socialstyrelsen vid uppgörande av indexberäkningarna, skall vara opartisk.

Beträffande de skäl, motionerna återopat till stöd för sina yrkanden, får utskottet, i den mån de icke framgå av utskottets yttrande härnedan, hänvisa till motionerna.

I propositionen erinras till en början om att löne- och pensionsförmånerna för den statligt anställda eller med statsbidrag avlönade, kommunalt anställda tjänstemannapersonalen som regel äro i en eller annan form inom vissa gränser automatiskt rörliga med levnadskostnaderna.

Vidare lämnas en kort redogörelse för gällande bestämmelser rörande rörligt tillägg och dyrtidstillägg. Tillika konstateras att levnadskostnaderna numera betydligt överstigit de gränser, vid vilka de automatiskt rörliga tilläggen

äro maximerade, samt att på den grund från de anställdas sida begärts förhandlingar om kompensation för denna levnadskostnadsstegring. Sådana förhandlingar ha ock av departementschefen upptagits med representanter för tjänstemännen.

Sedan departementschefen erinrat om de synpunkter, som legat till grund för konstruktionen av det rörliga tillägget, yttrar han bland annat följande.

Genom den höjning av varupriserna, som inträtt till följd av krigsförhållandena, har levnadskostnadsindex med år 1935 såsom basperiod höjts över den nivå av 120, vid vilken det rörliga tillägget enligt de nya avlöningsreglementena når sitt maximum vid en höjd av 15 procent. Fastän någon rätt till ytterligare lönetillägg vid fortsatt prisstegring sålunda icke föreligger enligt dessa avlöningsreglementen, har avsikten givetvis icke varit att tjänstemännen skulle utan ersättning bära konsekvenserna av varje höjning av levnadskostnaderna utöver den fastställda maximihöjden. Men man har genom maximeringen velat bereda möjlighet att ånyo fritt pröva frågan, i vilken utsträckning en kompensation för stegringen i levnadskostnader vore skäligen med beaktande av denna stegrings orsaker, av levnadsstandarden inom övriga samhällsgrupper och av landets ekonomiska förhållanden överhuvud.

I nuvarande ekonomiska läge är det framför allt två omständigheter, som måste öva inflytande på alla överväganden om höjda lönetillägg. Den ena är att stegringen i levnadskostnaderna väsentligen har sin grund i sämre försörjningsvillkor för folket i dess helhet. Den andra är att en fortgående höjning av inkomsterna i pengar för den ena eller den andra betydande befolkningsgruppen under sådana förhållanden får anses innebära risker för en inflationsartad prisutveckling. Båda dessa omständigheter göra det angeläget, att de olika gruppernas naturliga strävan efter kompensation genom höjda inkomster i pengar hålles tillbaka och att en samverkan kommer till stånd för att under en rimlig avvägning av olika krav ge största möjliga stadga åt prisutvecklingen. I fråga om lönetillägg efter levnadskostnadsindex för de statsanställda får strävandet sålunda inriktas på att förlänga den tidsperiod, under vilken ett visst tillägg bibehålles oförändrat, och att hålla tilläggets höjd inom de snävaste gränser som äro förenliga med hänsynen till inkomstutvecklingen inom samhället i övrigt och med kravet på en rimlig fördelning av kristidens svårigheter mellan olika medborgargrupper. De svårigheter som möta varje dylik avvägning äro uppenbara, liksom det mått av ovisshet och risk som varje särskild samhällsgrupp tager på sig genom att för sin del vara med om en dylik avvägning. Under överläggningar med representanter för de stora organisationerna av statsanställda har det likväl visat sig möjligt att i fråga om lönetilläggen för en viss tid framåt komma till ett för såväl det allmänna som de anställda godtagbart resultat. Det innebär, att viss kompensation för fortsatt prisstegring skall utgå vid en höjning av levnadskostnaderna på 8 enheter eller mera utöver indextalet 120 i 1935 års levnadskostnadsindex. Kompensationen, vilken lämpligen kan betecknas såsom kristillägg, skall utgå med ett procenttal motsvarande hälften av den inträdda prisstegringen på 8 enheter, alltså med 4 procent av de avlöningsförmåner på vilka rörligt tillägg utgår. Förhöjningen skall tillförsäkras de ersättningsberättigade för en tid av ett år, under förutsättning att index under denna tid icke nedgår till eller under 120, och skall utgå från det kvartalsskifte, vid vilket 1935 års levnadskostnadsindex nått 128.

Vid fortsatt prisstegring utöver 128 skall höjning av kristillägget komma till stånd först om levnadskostnaderna undergått en ytterligare höjning motsvarande 8 enheter av 1935 års nivå, dock tidigast vid det kvartalsskifte som

inträffar sex månader efter det vid vilket index nått upp till 128. Förhöjningen av kristillägget skall utgöra ytterligare 4 procent av lönen, eller 50 procent av de 8 enheterna, och stå fast för återstående del av regleringsperioden.

I annat sammanhang denna dag har Kungl. Maj:t förklarat, att socialstyrelsen vid beräkning av levnadskostnadsindex må i den utsträckning, försörjningsläget utveckling det påkallar, göra avsteg från de beräkningsgrunder, som fastställts av Kungl. Maj:t den 15 juni 1939 (S. F. S. 1939: 292), därvid socialstyrelsen skall ställa sig till efterrättelse de direktiv, som jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande må meddelas av chefen för finansdepartementet. Kungl. Maj:t har samtidigt bemyndigat nämnde departementschef att meddela erforderliga direktiv för ifrågakommande modifikationer i gällande grunder för beräkningen av levnadskostnadsindex samt att tillkalla en nämnd med högst fem representanter för av indexberäkningarna berörda intressegrupper att inom socialstyrelsen deltaga i prövningen av frågor rörande sättet för genomförande av dessa modifikationer. Med avseende å frågan, huruvida ändring skall ske beträffande skatternas medräknande vid levnadskostnadstalets bestämmande, har Kungl. Maj:t förklarat sig vilja framdeles upptaga denna till prövning. De direktiv jag med stöd av nämnda bemyndigande meddelat socialstyrelsen ha sammanfattats i en promemoria, vilken torde få såsom bilaga fogas vid protokollet i detta ärende.

De sålunda fastställda, i viss mån modifierade beräkningsgrunderna för levnadskostnadsindex skola vinna omedelbar tillämpning. De förändringar i levnadskostnadsindex, till vilka bestämmelserna om kristillägget föreslagits anknutna, skola sålunda fastställas enligt nu meddelade direktiv. När frågan om skatternas medräknande i index skjutits på framtiden, innebär detta, att index kommer att kalkyleras inklusive skatter vid beräkningen av den indexstegring på 8 enheter utöver 120 (1935 = 100), som är avgörande för den tidpunkt, från vilken kristillägg skall utgå. Frågan om skatterna skola medtagas eller ej vid fastställandet av den fortsatta prisstegring på 8 enheter, som är förutsättning för en höjning av kristillägget från 4 till 8 procent, kommer däremot att bli föremål för ytterligare överväganden och överläggningar.

Det anförda har avseende å löntagare med rätt till rörligt tillägg. Kristillägg skulle sålunda, enligt vad nu förordats, utgå — för att ange de stora grupperna — till större delen av personalen vid den allmänna civilförvaltningen och affärsverken, till lärarna vid folk- och småskolor samt vid högre kommunala skolor ävensom till de militära beställningshavarna. Såväl ordinarie som icke-ordinarie personal skulle komma i åtnjutande av tillägget.

Även till löntagare, som åtnjuta dyrtidstillägg av statsmedel, bör kristillägg utgå. Det är härvid i främsta rummet fråga om vissa befattningshavggrupper med oreglerad avlöning (häradshövdingar, häradsskrivare, landsfiskaler m. fl.) ävensom om vissa andra befattningshavare, som antingen på grund av egen anmälan eller av andra skäl icke omfattas av de senast genomförda statliga löneregleringarna. En betydande grupp utgöres också av befattningshavare vid statsunderstödda undervisningsanstalter (folkhögskolor, privatläroverk, lantbruksskolor m. fl.). Däremot torde arvodestagare, även om de hittills åtnjutit dyrtidstillägg, som regel icke böra tillerkännas kristillägg. Det bör emellertid framhållas, att gränsen mellan de båda grupperna löntagare och arvodestagare är flytande och att avgörande vikt inte alltid kan fästas vid ersättningsbeloppets rubricering såsom lön eller arvode. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att meddela de närmare bestämmelser i förevarande hänseende, som kunna befinnas erforderliga.

Kristillägg synes också böra tillkomma tjänstepensionärer, å vilkas pensioner utgår dyrtidstillägg av statsmedel. Härunder faller även viss förutvarande arbetarpersonal. Därjämte bör kristillägg utgå å familjepension enligt allmänna familjepensionsreglementet, familjepensionsreglementet för arbetare, familjepensionsreglementet för folkskollärare m. fl. eller familjepensionsreglementet för lärare vid högre kommunala skolor. Slutligen bör kristillägg tillkomma den, som åtnjuter annan familjepension än nyss sagts eller därmed jämförligt understöd, varå utgår dyrtidstillägg eller procentuellt tillägg av statsmedel.

Kristillägg till här avsedd lön- eller pensionstagare bör, så länge nu gällande grunder för dyrtidstillägg bibehållas oförändrade, utgå under samma förutsättningar och enligt i princip samma regler, som förordats beträffande kristillägg åt löntagare med rätt till rörligt tillägg. Detta bör föranleda, att kristillägget skall utgå med 4 respektive 8 procent icke enbart av det belopp, å vilket dyrtidstillägg (procentuellt tillägg, rörlig del) beräknas, utan av detta belopp ökat med det belopp, vartill sist avsedda tillägg uppgår vid indextalet 156 (1914 = 100). I de genom de nyaste statliga avlöningsreglementena bestämda grundlönerna ha nämligen inräknats dyrtidstillägg svarande mot nämnda indextal.

Kristidstilläggen torde böra bestridas av särskilda anslag under de olika huvudtitlarna, respektive från särskilda poster i affärsverkens driftkostnadsstater. Jag torde senare få anmäla förslag om anvisande av anslag för innevarande budgetårs utgifter för ändamålet å tilläggsstat I till årets riksstat.

Utskottet.

Kungl. Maj:ts nu framlagda förslag, som tillkommit efter överläggningar med representanter för de stora organisationerna av statsanställda, innebär i huvudsak att, då levnadskostnaderna med 8 enheter eller mera överskridit indextalet 120 i 1935 års levnadskostnadsindex, skall för den sålunda inträdda prisstegringen utgå viss kompensation i form av ett procentuellt tillägg å de löneförmåner, på vilka rörligt tillägg enligt gällande bestämmelser utgår. Detta tillägg, som benämnes kristillägg, skall utgå med 4 procent å nämnda löneförmåner från och med det kvartalsskifte, vid vilket levnadskostnadsindex uppnått 128, samt med ytterligare 4 procent å samma förmåner, då levnadskostnadsindex stigit till 136, dock att sistnämnda förhöjning må utgå tidigast från och med det kvartalsskifte, som inträffar sex månader efter det index uppnått 128. Kristillägg tillförsäkras de ersättningsberättigade för en tid av ett år, under förutsättning att index under denna tid icke nedgår till eller under 120.

Under enahanda förutsättningar, som nu nämnts, föreslås kristillägg jämväl skola utgå till lön- och pensionstagare, som enligt gällande bestämmelser åtnjuta dyrtidstillägg av statsmedel.

I motionen II: 46 har uppmärksamheten riktats bland annat därpå, att ett genomförande av Kungl. Maj:ts förslag skulle medföra allenast halv kompensation för ovan berörda prisstegring, medan det nu utgående rörliga tillägget innebär kompensation med tre fjärdedelar av prisstegringen till indextalet 120. Enligt motionen böra grunderna för kristillägget i detta hänseende bringas i överensstämmelse med avlöningsreglementets föreskrifter om rörligt tillägg. Å andra sidan påyrkas en sådan begränsning av Kungl.

Maj:ts förslag, att kristillägg icke må utgå på den del av befattningshavarens lön, som överstiger 500 kronor för månad.

Utskottet finner för sin del motiverat, att statens befattningshavare i viss omfattning beredas kompensation för fortsatt stegring av levnadskostnaderna. Med hänsyn till vad departementschefen anfört rörande angelägenheten av att hålla kompensationen inom de snävaste gränser, som äro förenliga med hänsynen till inkomstutvecklingen inom samhället i övrigt och kravet på en rimlig fördelning av kristidens svårigheter mellan olika medborgargrupper, har utskottet icke ansett sig kunna tillstyrka en längre gående kompensation än Kungl. Maj:t föreslagit. Å andra sidan håller utskottet före, att skäl föreläggat för en närmare prövning av frågan om fastställande av en lägre maximigräns för den lön, å vilken kristillägg bör utgå, än vad de av departementschefen förordade grunderna innebära. Med hänsyn till att Kungl. Maj:ts förslag bygger på överläggningar, som hållits med representanter för tjänstemannaorganisationerna, har emellertid utskottet under för handen varande förhållanden ansett sig icke böra frångå Kungl. Maj:ts förslag härutinnan. Utskottet avstyrker förty motionen II: 46 i dess helhet.

I motionen II: 47 har yrkats bland annat, att riksdagen måtte besluta, att skatteposten skall snarast möjligt utrensas vid beräkningen av levnadskostnadsindex. Utskottet vill i anledning härav understryka, att Kungl. Maj:t förklarat sig vilja framdeles till prövning upptaga frågan, huruvida ändring skall ske beträffande skatternas medräknande vid levnadskostnadsindex. Enligt vad departementschefen framhållit innebär detta, att index kommer att kalkyleras inklusive skatter vid beräkning av den indexstegring på 8 enheter utöver 120, som är avgörande för den tidpunkt från vilken kristillägg skall utgå, samt att frågan om skatternas medtagande eller ej kommer att bli föremål för ytterligare överväganden och överläggningar i samband med fastställandet av den fortsatta prisstegring på 8 enheter, som utgör förutsättning för förhöjt kristillägg. I betraktande av vad departementschefen sålunda anfört och med hänsyn till svårigheterna för utskottet att klart bedöma de konsekvenser, som skulle bli en följd av skatternas utrensning vid indexberäkningen, har utskottet icke ansett sig böra tillstyrka bifall till motionen i nu berörda del.

I motionen II: 47 ha vidare framförts betänkligheter mot att en nämnd med representanter för av indexberäkningarna berörda intressegrupper avsetts skola inom socialstyrelsen deltaga i prövningen av frågor rörande sättet för beräkningen av levnadskostnadsindex. Motionärerna anse, att denna nämnd bör vara sammansatt av »opartiska» personer och att riksdagen skall göra ett uttalande härom i anslutning till föreliggande proposition.

Enligt vad utskottet inhämtat ingår tillsättandet av ifrågavarande nämnd såsom ett led i den överenskommelse med statstjänstemännens organisationer, som träffats. Nämndens uppgifter avses närmast komma att bli av rådgivande och kontrollerande art, utan rätt för nämndens ledamöter att deltaga i socialstyrelsens beslut. Mot en sådan anordning synes utskottet någon berättigad erinran icke vara att framställa. Utskottet avstyrker förty bifall till motionen II: 47 jämväl i denna del.

Kungl. Maj:ts förslag i övrigt har icke givit utskottet anledning till erinran. Under återopandande av det anförda hemställer utskottet,

I. att riksdagen — med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionen II:46 — må

a) besluta, att ett särskilt rörligt kristillägg skall utgå i den omfattning och enligt de grunder i övrigt, som i det föregående angivits;

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att utfärda erforderliga bestämmelser i ämnet;

II. att motionen II:47 icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 12 december 1940.

På andra särskilda utskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Johansson* i Fredrikslund, *Oscar Olsson*, *Nilsson* i Malmö, *Tjällgren*, *Heiding*, *Berling*, *Alfred Andersson*, *Mannerskantz*, *Anderberg*, *Andersson* i Rixö, *Sundberg* och *Bergman*; samt

från andra kammaren: herrar *Åqvist*, *Persson* i Falla, *Andersson* i Falkenberg, *Andersson* i Löbbo, *Ward*, *Mårtensson*, *Andersson* i Malmö, *Ericsson* i Sörsjön, *Pettersson* i Rosta, *Karlsson* i Munkedal, *Pettersson* i Dahl och *Eriksson* i Frägsta.

Reservation

av herrar *Tjällgren*, *Heiding*, *Mannerskantz*, *Åqvist*, *Pettersson* i Rosta och *Pettersson* i Dahl, som ansett, att utskottets yttrande och hemställan bort hava följande lydelse:

»Kungl. Maj:ts etc. — — — (=utskottet) — — — dess helhet.

Av propositionen framgår, att spørsmålet om skatternas undantagande vid levnadskostnadstalets bestämmande av departementschefen tills vidare skjutits på framtiden i syfte att göra detsamma till föremål för ytterligare överväganden och överläggningar i samband med fastställandet av den

fortsatta prisstegring, vid vilken förhöjning av kristillägget må utgå. I anslutning härtill har i motionen II:47 yrkats, bland annat, att riksdagen måtte besluta, att skatteposten snarast möjligt skall utrensas vid beräkningen av levnadskostnadsindex. Utskottet delar motionärernas uppfattning om önskvärdheten av att skatteposten utrensas vid indexberäkningen och förordar, att riksdagen hos Kungl. Maj:t hemställer, att Kungl. Maj:t måtte snarast möjligt taga ifrågavarande spörsmål under förnyat övervägande.

I motionen etc. — — — (= utskottet) — — — denna del.

Under återopande av vad sålunda anförts hemställer utskottet,

I. att riksdagen etc. — — — (= utskottet) — — — i ämnet;

II. att riksdagen i anledning av motionen II:47 må hos Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte snarast möjligt taga spörsmålet om skatternas undantagande vid indexberäkningen under förnyat övervägande;

III. att motionen II:47, i den del den icke behandlats under punkt II härovan, icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.